

N:o 2.

Af herr **Forssell, Otto**, med förslag till lag angående hemmans-
klyfning och jordafsöndring.

»Wi Carl göre veterligt, att ehuru våre antecessorer, Sveriges
»konungar, icke allenast genom Sveriges lag och deras befallnings-
»hafvande, utan ock förmedelst allvarliga påbud, åtskilliga utgångna
»plakater och af Rikets Ständer fattade recesser stadgat och påbudt
»hafva, det kronans skattskyldige undersåter icke skulle magt hafva
»och sig understå att rifva, söndra eller minska jord af deras skatte-
»hemman och gamle bolbyar, såsom sådant Konung Kristians med rik-
»sens råds råde utgifna öppna bref af år 1459, Kalmare recessen af år
»1474, två konung Gustaf den 1:stes plakater, det förra gifvet i Grips-
»holm år 1546 och det andra om hemmanens klyfvande Wadstena år 1555,
»så ock Konung Carl IX:des fullmagt gifven Söderköping år 1595 vid-
»lyfteligen och med många välgrundade skäl klarligen utvisa; likväl
»måste vi spörja, huru sådana lofliga förordningar intet eller fast ringa
»efterleivas, utan att bemälda våra skattskyldiga undersåter så väl i
»städerna som å landet icke allenast kronan uti dess skatter och rättig-
»heter till märkelig afsaknad och men utan ock sig sjelf och deras
»egendom till skada och förderf, deraf styckevis somt hemligen, somt
»uppenbarligen förpanta, lega, byta och sälja till en eller annan af åts-
»skillige ståndspersoner både åker, hagar, holmar, öar, skogsmarker
»och ångar, hvaraf nödvändigt måste följa att hvarken de skattskyldige
»af dessa förlamade hemman, som ändå behålla för sig fulla skatter,
»utlagorna mäktä i längden att göra och den afgift, som de böra be-
»tala, jemväl ock de, som för slike hemman rusta, förmå att prestera
»som sig bör deras rustning — — —. Wi hafva allt derföre till att
»vidare förekomma slikt olagligt föröfvande af Kongl. magt och myndig-
»het härmed velat stadga och allvarligen förbjuda, det ingen härefter

»må understå sig till att antingen genom köp, byte, pant, lega eller »hvarjehanda förlikning och kontrakt afhända och abalienera från stä- »derna, skatte- och kronohemman i gemen mycket mindre från dem, »som besittas af militien, eller brukas för något embete, någon åker, »äng, holmar, skog eller mark, jemväl fiskevatten, eller hvad namn det »eljest hafva kan, vid straff till görandes, som lagen 30 kap. Konga- »Balken förmäler — — —.»

Så lydde i hufvudsak Konung Carl XI:s förnyade Placat och förordning emot skattskyldig jords delning och förminskande af den 21 juli 1677. Placatet utgör ock, som man finner, en kort öfversigt af vår samhällsförfattnings historia, såvida den afser frågan om hemmans klyfning och jordafsöndring. Det var ock naturligt, att samma grundsatsar skulle tillämpas af den lagkomité, som 9 år derefter sattes för att utarbete vår nu gällande lag. Grundsatsen finner ock sitt uttryck i den numera upphäfdade 9 § 4 kap. jordabalken, der det heter: Ej må den, som å skattskyldig jord sitter, genom köp, skifte eller å annat sätt, något söndra och minska af det, som dertill med rätta hörer; göre det någon, vare ogildt.

Behovet för statsverket af en dylik lagstiftning var ock uppenbar, då skattevrak och ödeshemman ändock under 17:de och 18:de seklen, ja till och med under de 2 första decennierna af 19:de seklet hörde snart sagdt till ordningen för dagen. Det var ock först, sedan jordbrukarnes välstånd blifvit befastadt genom de rika skördarne åren 1820—1825, som 1827 års förordning och deri uttalade grundsatsar kunde få plats i vår samhällsförfattning.

Omsorgen att förebygga skattemannens oförmåga att efter afsöndringen betala sina utskylder, gjorde sig likväl äfven i 1827 års förordning gällande och förebyggdes derigenom, att så stor del af hemmanets skatter och utskylder, som svarade mot afsöndringen, blef öfverflyttad på dess innehafvare eller egare, med rättighet för säljaren, att sjelf uppbära denna del, så länge han i sin ordning till kronan fullgjorde sina skyldigheter för hela hemmanet. Dessa bestämmelser återfinnas ock i nu gällande förordning af den 6 augusti 1881.

Så länge hemmanets räntor och utskylder ej undergått någon större förändring än den, som föranleddes af räntans omsättning i penningar och förordningen den 31 maj 1878 angående skjutsväsendet, kunde också bestämmelserna i 1881 års förordning ännu icke anses obefogade. Men under de 7 år, som sedan dess förflutit, har ett skattemannans räntor och allmänna utskylder så väsentligen förminskats, att grunden för dessa föreskrifter nu mera helt och hållet bortfallit. Ty det är icke nog med, att kronobrefbäringen upphört, att kungs-

och kronoskjutsen reducerats derhän, att den endast i sällsynta fall kan förekomma och då mot full ersättning; att skyldigheten att bygga gästgifvaregård, tingshus och prestgård nu mera bestämmes efter andra vida lindrigare grunder, samt att den betungande skjutsningen genom nyssnämnda förordning nära nog upphört att trycka på den skattlagda jorden; utan till allt detta kommer ock, att ränta och rotering helt nyligen minskats med 30 procent.

Då således de skatter och utskylder, som förr utgingo från skattskyldig jord, under de sista 15 åren minskats med mer än en tredjedel, så torde det vara uppenbart, att hemmansegaren nu mera kan, äfven för det ytterst sällsynta fall, att $\frac{1}{5}$ af den skattskyldiga jorden afsöndras, med återstående $\frac{4}{5}$ utan olägenhet fullgöra $\frac{2}{3}$ af forna skatter och utskylder. Kommer nu härtill att, efter hvad noggsamt känt är, de flesta afsöndringar bestå i ett eller annat tunnland afrösningsjord, så lärer någon fara för skattevrak och ödeshemman nu mera hafva försvunnit.

Redan häruti ligger således ett giltigt skäl, hvarföre nu gällande föreskrift om fördelning af skatter och utskylder mellan hemmansegare och lägenhetsinnehafvare bör afskaffas, och frågan om ersättning härutinnan till den förra ingå i aftalet om köpeskillingens belopp. Detta har likväl icke varit den enda och icke ens den hufvudsakliga anledningen till förevarande motion. Det finnes nemligen ett annat vida viktigare skäl, som efter mitt förmenande gör lagförändringen till en tvingande nödvändighet.

Genom den nedsättning i skatter och utskylder, som redan skett, har nemligen det förhållande inträffat, att den egare, som under de sista 60 åren afsöndrat jord från sitt hemman, uppbär af lägenhetens egare i afgäld $\frac{1}{3}$ mera än han sjelf betalar och på samma gång $\frac{1}{3}$ mera än hvartill han nu mera är berättigad. Att denna nedsättning af skatter och utskylder på skattskyldig jord nu mera icke upphört, torde vara temligen uppenbart. Fasthellre måste man antaga, att åtminstone skatterna inom en eller annan mansålder försvunnit och blifvit ersatta af bevillning, som då äfven drabbar innehafvare af lägenhet. Afgäld till hemmansegare från afsöndrad lägenhet blir sålunda allt mera vinstgivande för honom, och tillika af samma natur och beskaffenhet som de frälseräntor, hvilka statsverket nu med betydlig kostnad nödgas inlösa.

Det är visserligen sant att lagstiftaren skall kunna träda emellan och föreskrifva, att redan befintlig afgäld skall minskas i förhållande till den lindring hemmansegaren åtnjutit; men dels hafva större delar af dessa afgälder vunnit gammal häfd och antagligen ingått i

beräkning af köpeskillingen vid försålda hemman, dels skulle en slik åtgärd, huru lätt och enkel den må synas på papperet, likväl vid tillämpningen medföra så besvärliga och tidsödande uträkningar, kostnader och besvär, att man icke bör genom bibehållande af nu gällande föreskrift, skapa en ny källa till dylikt arbete.

Är nu allt detta sant, och följer deraf, att föreskriften om afgäld å afsöndrad lägenhet bör upphävas; så torde denna åtgärd jemväl påkalla en annan dermed sammanhängande ändring i författningen.

Enligt nu gällande lag skall hvarje afhandling om jordafsöndring underställas Konungens befallningshafvandes pröfning och bifall. Ändamålet härmed är tvåfaldig. Det ena att pröfva och bestämma afgäldens belopp, det andra att tillse, det afsöndringen ej är till omfånget större än medgifvet är. Afskaffas nu afgälden, så förfaller ock det ena syftemålet, och det andra skulle således ensamt kvarstå. Men den andra åtgärden torde ganska lätt kunna undvikas till lättnad och minskadt besvär både för embetsmyndighet och sökande, om domaren, hvilken i allt fall skall slutligen handlägga alla frågor om afsöndring, får sig föreskrifvet att icke bevilja in-teckning eller lagfart å afsöndring, som öfverskrider den i författningen högst medgifna areal. I vanliga fall blir det ock ganska lätt för domaren att med tillhjälp af nämnd pröfva dylik fråga, och uppstår undantagsvis tvekan härutinnan, har domaren alltid den utväg att uppskjuta ärendet till nästa sammanträde och förståndiga sökanden att då styrka sin behörighet att få fånget lagfaret.

Den enda återstående på Konungens befallningshafvandes pröfning beroende åtgärd skulle då blifva att meddela tillstånd till afsöndring af mer än $\frac{1}{5}$. Jag föreslår derföre en förändring i sådant syfte.

Då motionen afser att för framtiden befria afsöndrad lägenhet från sådana skatter till kronan, som genom anteckning i jordebok kontrolleras; lærer dylik anteckning och följaktligen jemväl föreskriften i 10 § 3 mom. af nu gällande förordning hädanefter blifva öfverflödig.

I 1827 års förordning skildes mellan 2 olika fall, då ansökning gjordes att få afsöndra större areal, än i allmänhet var tillåten. I ena fallet, då fråga var om åker, äng eller skog, skulle frågan prövas och bifallas af kammarkollegium, i det andra, då det gälde endast afsöndring af oduglig men odlingsbar mosse, af Konungens befallningshafvande. Då denna skilnad i en senare redaktion upphäfdes, bibehöll man likväl, antagligen af förbiseende, i 10 § den särskilda föreskriften angående mosse, ehuru denna föreskrift nu mera uppenbarligen är öfverflödig.

För 60 år sedan, då samfälligheter hörde till ordningen för dagen och enskild jordegare uppodlade eller lät annan för sin räkning uppodla jord å sådan samfällighet, kunde måhända det råd och den varning, som förekommer i 10 § 2 mom. emot sådant missbruk måhända icke hafva varit obehöfliga; men nu mera, då dylika samfälligheter till största delen försvunnit, torde detta mom. jemväl kunna uteslutas desto hellre, som missbruk härutinnan förekommes vida bättre genom den strängare kontroll, som utöfvas af domarne.

Antagligen till följd deraf, att förordningen under de sista 60 åren blifvit så många gånger omskrifven, äro de särskilda lagbuden nu ordnade på ett sätt, som föga öfverensstämmer med logikens fordringar. Så förekomma de allmänna bestämmelserna på 3 från hvarandra skilda ställen, nemligen i 2 § 1 mom., 9 § 1 mom. och 10 § 1 mom., medan de undantag, som omförmälas i 2 § 2:dra, 3:dje och 4:de momenten, ehuru äfven de uppenbarligen afse de fall, som förekomma i 9 § 1 mom. och 10 § 1 mom., genom den plats de nu fått, synas afse endast 2 § 1 mom. Enahanda är ock förhållandet med den viktiga och ofta tillämpade föreskriften i 6 §. Genom den plats, denna föreskrift nu fått, synes den afse endast sådan afsöndring, som omförmäles i 2 § 1 mom., ehuru den jemväl eger och bör ega tillämpning å afsöndringar enligt 9 och 10 §§. Det torde därför ursäktas, om jag i sammanhang med öfriga förslag jemväl föreslår en lämpligare och mera logisk gruppering af lagbuden.

Några få språkliga förbättringar lära ej påkalla någon motivering.

På grund häraf hemställer jag, att Riksdagen må, med upphäfvande af nu gällande förordning, om hemmansklyfning och jordafsöndring, för sin del antaga följande

Lag

angående hemmansklyfning och jordafsöndring.

Om hemmansklyfning.

1 §. Hvarje under enskild eganderätt varande hemman, samt det krono- eller annat publikt hemman, som under stadgad åborätt är upplåtet, får klyfvas till hvad hemmantal som helst.

Om lotshemman af krono- eller skattenatur, om skattehemman, som enligt kongl. kungörelsen den 4 februari 1811 är oskiljaktigt från det bruk, hvarunder hemmanet lyder, äfvensom angående klyfning af säteri vid arftägt, gälle hvad särskildt stadgadt är.

Om jordafsöndring.

2 §. Egare af hemman eller lägenhet hafva rätt att med vilkor och undantag, som här nedan sägs, derifrån afsöndra till och med en femtedel af egoviddens i en eller flera delar vare sig för alltid under full eganderätt eller besittning på viss tid, dock ej öfver femtio år, eller ock till besittning på lifstid. Från afsöndrad lägenhet vare ytterligare afsöndring tillåten utan inskränkning till viss egovidd. Lag samma vare om afsöndring af vattenfall eller fiske.

3 §. Afsöndring från de under stadgad åborätt upplåtna krono-, kronorusthålls eller andra publika hemman och lägenheter vare jemväl tillåten, dock ej med annan rätt än lag för besittning af jorden medgifver.

4 §. Åstundar egare eller innehafvare af hemman att derifrån afsöndra mark, som ensam eller tillsammans med hvad redan kan vara från hemmanet afsöndradt, utgör mer än en femtedel af dess område, skall sådant anmälas hos Konungens befallningshafvande, som har att pröfva ansökningsen och lemna bifall dertill, i den mån sådant finnes förenligt med kronans säkerhet för räntans och öfriga skyldigheters framtida utgörande; dock må i ty fall jord, som hufvudsakligen består af skogsmark, endast under full eganderätt afsöndras.

5 §. Sådan afsöndring som nu nämnd är, må icke ske från nyhemman eller nybygge å kronans mark, så länge det åtnjuter frihetsår och icke fått bestämdt område i skog och mark. Dylik afsöndring från fideikommiss gäller ej heller annorlunda, än så vidt med lag och fideikommissbref öfverensstämmer.

6 §. Om lotshemman och lotslägenhet af krono- eller skattematur, om det skattehemman, som enligt kungörelsen den 4 februari 1811 är oskiljaktigt från bruk, hvarunder det lyder, äfvensom angående strömfall å kronohemmans eller kronojords område, gälle hvad särskildt stadgad är.

7 §. Ej må innehafvare af jord eller lägenhet, som på viss tid eller lifstid afsöndrad är, den jord på annan öfverlåta utan tillstånd af innehafvaren till det hemman eller den lägenhet, hvarifrån afsöndringen är gjord. Sker det, gånge jorden eller lägenheten, om hemmanets eller lägenhetens innehafvare sådant yrkar, till honom åter emot skälig lösen. Dör innehafvare af afsöndrad jord eller lägenhet förr än besittningstid ute är, hafve enka och arvingar rätt behålla jorden eller lägenheten under de vilkor, som vid upplåtelsen tingade blifvit. Vid besittningstidens slut återfaller jorden eller lägenheten till den

egendom, hvarifrån den afsöndrats, utan ersättning eller lösen ehvad förbehåll vid upplåtelsen derom kan varda gjordt eller icke, och vare innehafvaren eller, då jorden eller lägenheten varit på lifstid upplåten, dennes arfvingar obetaget att derifrån afflytta honom eller dem tillhörig åbyggnad eller stängsel, der ej jordens egare den lösa vill.

8 §. Vill innehafvare af boställe eller annat publikt hemman eller lägenhet, som icke besittes under stadgad åborätt, afsöndra jord på viss tid eller på lifstid enligt nu stadgade allmänna grunder; göre ansökning derom hos det embetsverk, under hvars allmänna vård och inseende bostället, hemmanet eller lägenheten lyder, egande embetsverket att, då skäl dertill finnes, sådant efter omständigheterna tillåta och vilkoren bestämma.

Från kungs- och kungsladugårdar samt öfriga under kronans omedelbara dispositionsrätt varande hemman eller lägenheter vare sådan afsöndring förbjuden.

9 §. De afsöndringar af jord under eganderätt, som enligt förra enskiftesförfattningar i behörig ordning skett från boställen, ege framtida bestånd.

10 §. Jord eller annan lägenhet, som till full ego afsöndras, skall lagfaras så som om jordafång är föreskrifvet, och afsöndring på viss tid eller lifstid varde, med det undantag, hvarom i nästföljande § förmåles, intecknad på sätt särskildt är stadgad. Ej må i ty fall lagfart eller inteckning beviljas å afsöndring, som är större än här ofvan medgifvet är.

11 §. Med afhandling om afsöndring af jord eller lägenhet från de under stadgad åborätt upplåtna krono-, kronorusthålls- eller andra publika hemman och lägenheter förfares likasom då åborätt å sådana hemman och lägenheter öfverlåtes.

12 §. Är jord eller lägenhet på annat sätt eller under andra vilkor afsöndrad, än nu tillåtet är; varde sådan afsöndring, om påstående derom väckes, enligt härofvän stadgade föreskrifter, rättad och jemkad, samt ege sedan bestånd, der den i öfrigt pröfvas laglig och gällande. Åtnöjes icke innehafvaren af den afsöndrade jorden eller lägenheten med sådan rättelse och jemkning, eller kan den icke ske, gånge då jorden eller lägenheten, emot skälig lösen, åter till den egendom, hvarifrån afsöndringen skett.

13 § 1 mom. Är af jord, som till afsöndring tillåten är, större andel än som svarar mot en femtedel af hemmanets egovidd utan behörigt tillstånd för alltid afsöndrad, och vill innehafvaren, då klander derå väckes, behålla hela den jord emot åtagande af andel i mantal och ränta i förhållande till hemmanets egovidd; hafve han dertill rätt.

2 mom. I sådant fall skall å jorden mantal sättas och detta från hemmanets mantal afräknas, samt hemmanets utskylder i förhållande derefter minskas, hvaremot egaren af den förut varande, nu till hemman förändrade lägenheten åligger att utan åtnjutande af frihetsår utgöra derå belöpande räntor och öfriga utskylder.

3 mom. Förslag härutinnan bör, efter derom hos Konungens befallningshafvande gjord anmälan, upprättas af landtmätare och gode män, med ledning af stamhemmanets och den afsöndrade delens genom ordentlig gradering kända innehåll i fullgod jord; hvarför ock nödiga karte- och graderingshandlingar, der de icke redan finnas, skola i behörig ordning upprättas. Förslaget pröfvas derefter af Konungens befallningshafvande genom utslag.

14 §. Tvist om afsöndring af jord eller lägenhet från ett under stadgad åborätt upplåtet krono-, kronorusthålls- eller annat publikt hemman skall upptagas och fullföljas på enahanda sätt, som tvist om afsöndring från frälse- eller skattehemman.

15 §. Klagan öfver beslut, meddeladt i de uti 4:de, 8:de och 13:de §§ upptagna frågor, skall fullföljas i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad.

Stockholm den 19 januari 1888.

Otto H. Forssell.